

NOU 2013:1

– Det livssynsåpne samfunn

Høringssvar fra Løvtakksiden menighet, Bergen

Løvtakksiden menighet viser til Kulturdepartementets høringsbrev av 11. februar 2013 der vi inviteres til å komme med synspunkter på utredningen NOU 2013: 1 Det livssynsåpne samfunn.

Løvtakksiden menighet vil, slik Kirkemøtet gjorde ved sin behandling av NOU 2013: 1, fremheve utredningen fra Stålsett-utvalget som et viktig bidrag i prosessen mot en mer helhetlig statlig tros- og livssynspolitikk. Dette er viktig for en menighet som geografisk ligger på et sted med en flerkulturell befolkningssammensetning. Valget av betegnelsen livssynsåpent samfunn gir et signal om religion og livssyn som noe positivt som skal ha en synlig og rettmessig plass i det offentlige rom.

Grunnlovsendringene i 2012 om Den norske kirke aktualiserer behovet for en bred gjennomgang av juridiske, økonomiske og andre rammebetingelser for tro- og livssynsutøvelse. Vi ser at det påhviler Løvtakksiden menighet og resten av Den norske kirke som majoritetskirke og en majoritetstro et særlig ansvar å bidra til kritisk blikk på etablerte ordninger og praksis på tros- og livssynsfeltet. Løvtakksiden menighet vil derfor klart anerkjenne de grunnleggende premissene om tro- og livssynsfrihet og de menneskerettslige forpliktelsene i forhold til religionsfrihet og ikke-diskriminering. Vi som tilhører Den norske kirke vil på en rekke områder måtte omstille oss og vil måtte i større grad forholde oss til de rammebetingelsene som er felles for andre tros- og livssynssamfunn. De åtte prinsippene for en helhetlig tros- og livssynspolitikk peker derfor på grunnleggende verdier og hensyn som vi i hovedsak gir vår tilslutning til. Vi vil likevel peke på noen verdier og hensyn som kan nyansere anvendelsen av prinsippene som grunnlag for en framtidig tros- og livssynspolitikk

Utredningen berører en rekke forhold som har relevans for de menighetene i Den norske kirke. I det følgende vil Løvtakksiden menighet allikevel bare konsentrere oppmerksomheten om følgende momenter:

1. Prinsipper for et livssynsåpent samfunn
2. Forslag der utvalget går ut over sitt mandat
3. Den norske kirkes rolle som samfunnsaktør –
4. Gravferdsforvaltningen
5. Ansvar for middelalderkirker og andre kirkebygg.
6. Tros- og livssynstjeneste i offentlige institusjoner

1. Utvalgets prinsipper for et livssynsåpent samfunn

Løvtakksiden menighet ser det som positivt at Stålsett-utvalget formulerer sitt prinsipielle grunnlag eksplisitt, og slutter seg i hovedsak til utvalgets grunnleggende prinsipper for en helhetlig tros- og livssynspolitikk. Løvtakksiden menighet er glad for at det i mandatet for utredningen vektlegges forutsetningen om at **staten kan føre en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk**. Det er etter vår mening positivt at uttrykket *livssynsnøytralt* er forlatt som et ideal for en offentlig politikk i forhold til spørsmål som angår tro og livssyn. Dette begrepet har bl.a. bidratt til å problematisere religionens plass utenfor den mer private sfære. Utredningens vektlegging av begrepet "*et livssynsåpent samfunn*" tilnærmer seg tro og livssyn på en mer åpen og anerkjennende måte. Den offentlige samtalen om tro og livssyn i Norge har til tider vært preget av forlegenhet, skepsis og usikkerhet. Utredningens drøfting av tro og livssyn er mer preget av åpenhet og aksept for tro og livssyn som en integrert og selvsagt del av folks liv. Dette vil etter Løvtakksiden menighets oppfatning bety at en oppgir idealet om "den nøytrale sone" som den beste arena for å håndtere spørsmål som berører tro og livssyn. Her er begrepet "*et livssynsåpent samfunn*" et viktig bidrag som grunnlag for å leve sammen med ulike tro og livssyn.

Vi ønsker imidlertid å knytte noen kommentarer til to av prinsippene, nemlig det som handler om likebehandling og det som gjelder vurderingen av tros- og livssynspolitikken i forhold til sentrale fellesverdier.

Løvtakssiden menighet **er glad** for at det i mandatet for utredningen vektlegges **forutsetningen om at staten kan føre en aktivt støttende tro- og livssynspolitikk**. I utredningen understrekes det i prinsipp 4 at det skal aktivt legges til rette for alle borgernes tros- og livssynspraksis. Løvtakssiden menighet oppfatter imidlertid at noen av forlagene i utredningen slik at vektleggingen på likebehandling får som konsekvens at praksis og tradisjoner med tilknytning til Den norske kirke ønskes begrenses eller redusert. Løvtakssiden menighet vil derfor understreke at ønsket om likebehandling av ulike tro- og livssyn i større grad bør tilrettelegges for økt tros- og livssynsnærvær på ulike samfunnsområder framfor innskrenkning av eksisterende ordninger for menigheter med tilknytning til Den norske kirke.

Når det gjelder prinsippet om likebehandling (nummer 5), vil Løvtakssiden menighet peke på at ønsket om likebehandling ikke må utlegges slik at det hindrer saklig begrunnet forskjellsbehandling. I likhet med Kirkemøtet mener Løvtakssiden menighet at myndighetene bør gå lenger i å stimulere og legge forholdene aktivt til rette for minoriteters tros- og livssynsutfoldelse enn det det er juridisk forpliktet på. Samtidig må kristendommen og Den norske kirke fortsatt kunne ha en spesiell plass i det norske samfunnet.

Stålsett-utvalget ser ut til å ha undervurdert kirkens historiske og kulturelle rolle og hva den betyr for det norske samfunnet. Kirkens sentrale rolle som kultur-, omsorgs- og riteinstitusjon for tre fjerdedeler av befolkningen bør etter vår mening tillegges større betydning enn det Stålsett-utvalget gjør. Vi viser her til vedtak i årets **Kirkemøte for Den norske kirke der de i sak 11/2013** bl.a. uttalte: *"Utvalget synes å beskrive Den norske kirkes rolle i samfunnet de siste århundrene som en beretning om kirkens tap av kontroll over viktige samfunnsområder. Utvalget legger stor vekt på å beskrive kirkens overgang fra en maktbase i embetsmannsstaten til en av flere aktører på livssynsmarkedet i den sekulariserte staten. Komiteen erkjenner at historien om Den norske kirkes og kirkenes rolle i det norske samfunnet kan skrives på mange måter. Komiteen mener kirkenes rolle i moderniseringen og demokratiseringen av samfunnet, samt utviklingen av velferdsstaten også er perspektiver som hører hjemme i denne historien. Det gjør også kirkenes århundrer lange diakonale tjeneste og vesentlige bidrag til utvikling av den institusjonaliserte helse- og omsorgstjenesten og skolevesenet."*

Vi viser også i denne forbindelsen til NOU 2013: 4 der Enger-utvalget har en vesentlig mer positiv tilnærming. På denne bakgrunn mener Løvtakssiden menighet at et niende prinsipp burde nedfelles: - **Statens aktive tros- og livssynspolitikk bør i sin utforming også ta hensyn til samfunnets kulturelle og historiske identitet der denne har tros- og livssynsmessig relevans. Dette prinsippet må gjelde så fremt det ikke bryter med trosfriheten og andre menneskerettigheter.** Prinsippet om at statens aktive tros- og livssynspolitikk må vurderes opp mot sentrale fellesverdier (prinsipp nummer 6), kan – avhengig av hvordan fellesverdiene defineres og praktiseres - komme til å stå i et motsetningsforhold til trossamfunnenes rett til selv å fatte avgjørelser i interne saker. Konkret kan dette bl.a. bli aktualisert i tilsettingssaker og i hvilke oppgaver arbeidstakere kan bli pålagt å utføre. Begge disse forholdene drøftes av utvalget. Løvtakssiden menighet vil likevel få understreke at en i slike saker må legge avgjørende vekt på religionsfriheten som en menneskerett. Dette må gjøres også om løsningen ikke skulle være i overensstemmelse med de verdier flertallet ønsker skal gjelde ellers i det norske samfunnet. Det er en selvfølge at det må være unntak slik utvalget presiserer i punkt 1,7.

Samfunnet må ikke

- a. organisere eller oppmuntre til oppvekstsvilkår for barn som er skadelige for deres utvikling, f.eks godkjenne eller forsvare vold mot barni form av fysisk avstraffelse.
- b. Oppfordre eller bidra illegitime volds og straffereaksjoner som bryter grunnleggende menneskerettigheter
- c. verve medlemmer ved bruk av tvang, manipulasjon og økonomiske fordeler eller ved å krenkelse av retten til privatliv, eller hindre utmeldelse.

2. Forslag der utvalget går ut over sitt mandat

Med unntak for gravferdsforvaltningen fikk utvalget i sitt mandat i oppdrag å ta utgangspunkt i kirkeforliket i Stortinget. Til tross for dette, har flertallet fremmet forslag om endring av Grunnloven, slik at omtalen av Den norske kirke tas ut av § 16 og at henvisningen til vår kristne og humanistiske arv tas ut av § 2. Tilsvarende foreslår flertallet at verditilknytningen til kristen og humanistisk arv og tradisjon tas ut av Opplæringslovens formålsparagraf. Begrunnelsen for de to sistnevnte forslagene er at samfunnets verdigrunnlag ikke bør relateres til en bestemt religion eller et bestemt livssyn.

Ut fra sin oppfatning av Kirkens sentrale rolle både opp gjennom historien og i dagens samfunn, og at det er etablert politisk enighet om de valgte formuleringene, finner Løvtakssiden menighet at formuleringene i Grunnloven og Opplæringsloven videreføres. **Vi gir her vår tilslutning til utvalgets mindretall.**

3. Den norske kirkes rolle som samfunnsaktør

Løvtakssiden menighet mener at Den norske kirkes livssynsmessige forankring er en ressurs i møte med det religiøse mangfoldet. Når «tro møter tro» kan resultatet bli dialog og gjensidig respekt, og ikke spenning og konflikt. Menigheten hadde tidligere en korttidsbarnehage med utvidet formålsparagraf. Her søkte flere muslimske familier med begrunnelse at hos dere finnes GUD det gjør det ikke i de kommunale barnehagene. Ut fra vår erfaring i et multikulturelt samfunn mener Løvtakssiden menighet at et livssynsåpent samfunn bygges best ved at tros- og livssynsnærver på ulike samfunnsområder utfylles og suppleres av et mangfold av tros- og livssynsaktører, og *ikke* ved at Den norske kirkes rolle og nærvær blir redusert. Utvalget er delt i synet på den videre ordning for ekteskapsinngåelse. Dette gjelder også i forhold til vigselfmyndigheten. Løvtakssiden menighet støtter utvalgets mindretall som går inn for at tros- og livssynssamfunn beholder vigselfmyndigheten, slik ordningen er i dag. Dette begrunnes med at ordningen har dype røtter i det norske samfunnet, og at den fungerer godt. Utfordringer knyttet til ordningen bør løses gjennom informasjons- og tilsynstiltak, over tid og i dialog med trossamfunnene.

Løvtakssiden menighet mener at en stat med frimodighet må kunne løfte frem sine tradisjoner, uten å lukke for andre. Det handler om preferanse for vårt eget med åpenhet for andre. Dersom et land skal bestå som et folkefelleskap, må en stadig bevisstgjøre seg og videreutvikle sin nasjonale tradisjon og kulturelle grunnmur, - uten å krenke rettighetene til dem med en annen tro. Samfunnet trenger et sosialt lim som binder sammen, noe som er vårt kulturelle og nasjonale særpreg.

4. Gravferdsforvaltningen

Gravferdsforvaltningen er nå lagt til de kirkelige fellesrådene, og var i kirkeforliket forutsatt å skulle ligge der. Utvalget fikk imidlertid relativt sent i prosessen som tilleggsoppdrag å utrede saken.

Gravferd gjelder alle og gravferdsforvaltningen er en samfunnsoppgave. Regelverket er til dels rettighetsbasert ved at alle har rett til gratis gravlegging og gratis tildelt grav de første 20 årene. Kirken har forvaltet denne oppgaven i flere hundre år, og var den første som var til stede med en form for «offentlighet» etter at familien overlot mer av ansvaret for enkeltindividers velferd til andre. Den norske kirke har denne oppgaven som *samfunnsaktør*, ikke som trossamfunn. De ansatte i gravferdsforvaltningen er unntatt lovkravet om at fellesrådets ansatte skal være medlemmer i Den norske kirke. Vi vil hevde at kirken i sin forvaltning har vært både åpen og inkluderende og vist vilje og evne til toleranse og livssynsnøytralitet. Løvtakssiden menighet vil derfor anbefale at de kirkelige fellesrådene fortsatt skal ha ansvar for gravferdsforvaltningen.

Utvalget peker på at fellesrådene kan få problemer med å være pådriver overfor kommunene for å få dem til å bygge ut tilbudet for alle livssyn, og at «krav om å frigjøre seg fra eget trosgrunnlag ved utførelsen av et samfunnsoppdrag som gravferdsforvaltning kan være vanskelig å etterleve». Løvtakssiden menighet kjenner seg ikke igjen i denne beskrivelsen når det gjelder Bergen Kirkelige Fellesråd. Forvaltningens tilknytning til Den norske kirke har tvert imot gjort fellesrådet mer oppmerksom på kravene om like rettigheter og likeverdig behandling i et samfunn med livssynsmangfold, enn det en formelt nøytral institusjon

ville være. Også ved overføring til kommunen ville en for øvrig på dette området måtte stille krav om at forvaltningen må være tolerant, transparent og allmenngyldig.

Ritene rundt gravlegging er for svært mange ikke aktuelle før en plutselig og uventet har dette behovet. Midt i tapet og sorgen er det å følge ritene som er dannet gjennom kulturen en er en del av, som regel til stor hjelp. Valgene som gjøres rett etter et dødsfall må være gyldige langt utover dagen for gravferden. Dagens gravferdsforvaltning får dermed funksjoner som et ombud for de døde og de etterlatte.

Slik situasjonen for fellesrådenes gravferdsforvaltning er i dag, er hovedhensynet respekt for den avdøde og respekt for den avdødes og de etterlattes tros- og livssyn. Dagens gravferdsforvaltning har forståelse for hvordan hele skalaen av menneskelige og praktiske behov som døden medfører skal behandles. Like lite som ledere og medlemmer av Den norske kirke er en ensartet gruppe med like behov, vil ledere og medlemmer i de forskjellige livs- og trossamfunn ha ensartede behov. Dette opplever gravferdsforvaltningen sterkt i møte med de forskjellige tros- og livssyn på den arenaen for dialog som er dannet i tråd med gravferdslovens § 23. Religion og tro er personlig og kan sjelden isoleres fra kultur og personlige preferanser.

På bakgrunn av den kompetanse og den kultur som Den norske kirke har opparbeidet på dette området, mener Løvtakksiden menighet at Den norske kirke fortsatt er godt skikket til å ta ansvar for gravferdsforvaltningen i Norge. Har noen av de små fellesråd problemer kan de slik ordningen er nå be f.eks. kommunen om å ha overta ansvaret. Vi anbefaler derfor at denne ordningen videreføres.

5. Ansvar for middelalderkirker og andre kirkebygg

Løvtakksiden menighet vil peke på ett område der prinsippet om likebehandling må nyanseres med flere hensyn: **Kirkebyggene.** Det er ikke tilstrekkelig å betrakte kirkebyggene som forsamlingslokaler for Den norske kirkes aktivitet. Kirkebyggene har en betydning for identitet, stedstilhørighet, rituelt møtested og symbolbygg som omfatter langt flere enn bare Den norske kirkes medlemmer. Og kirkebyggene har kulturminneverdier som i norsk sammenheng er unik. Dette har også Fortidsminneforeningen frontet i flere innlegg. Kirkebyggene er samtidig noen av Norges viktigste kulturminner og samling av kunst, håndverk og bygningshistorie. Kirkebyggene har en betydning som symbolbygg, identitets- og stedsmarkør og kulturbygg. Kirkebyggene har en betydning som går langt ut over kirkens egen medlemsmasse. I Kulturutredningen sies det bl.a. "Kirkebyggene er sentrale kulturarvbærende arenaer som utvalget regner som en del den kulturelle grunnmuren".

Kirkebyggenes særpreg, alder og kulturminneverdier bidrar til at det er kostnadskrevende å sikre og vedlikeholde disse byggene. Løvtakksiden menighet vil på denne bakgrunn peke på nødvendigheten av at staten tar et særlig ansvar for at kirkebyggene sikres og vedlikeholdes. Kirkebyggenes betydning tilsier at et særlig statlig ansvar overfor kirkebygg ikke alene må vurderes som et bidrag til trossamfunnet Den norske kirke, men vil kunne være en del av en bredere forstått kulturpolitikk. Prinsippet om likeverdig behandling av alle trossamfunn må derfor ikke være til hinder for at det offentlige kan ha særskilte ordninger/tiltak overfor kirkebygg. Løvtakksiden menighet vil understreke at bygninger tilhørende andre trossamfunn også kan være omfattet av særlige ordninger for bygg med kulturminneverdier.

Innenfor grensene til Bergen kommune ligger det 4 middelalderkirker. Disse har stor verdi som samlingssteder for gudstjenester og kulturelle arrangementer. I seg selv er de dessuten viktige representasjoner av vår felles kulturarv og severdigheter som oppsøkes av turister fra hele verden. Det vil være umulig å pålegge enkeltmenigheter ansvaret for disse.

I stat-kirkeutredningen (NOU 2006: 2) vurderes håndteringen av fredete og verneverdige kirker. Gjønnes-utvalget pekte på store behov knyttet til vedlikeholdsetterslep og til årlig vedlikehold, og tilrår uavhengig av den fremtidige relasjonen mellom staten og Den norske kirke at det må etableres særskilte finansieringsordninger for fredete og verneverdige kirker.

Løvtakksiden menighet slutter seg til innstillingen når den sier: - Tros- og livssynspolitisk utvalg kan se at det kan være behov for særlige ordninger knyttet til vedlikehold av fredete og verneverdige kirker...

Dette er i tråd med at Bergen Kirkelige Fellesråd ved flere anledninger har skrevet i budsjettinnspill til Bergen kommune om at vi ser det som naturlig at det kommer statlige midler til middelalderkirkene i Bergen da dette er et nasjonalt anliggende. Vi mener det er et samfunnsansvar å ta vare på disse monumentalbyggene som er historie-, kultur- og arkitekturbærere for landets innbyggere uavhengig av tilknytning til Den norske kirke.

6. Tros og livsynstjeneste i offentlige institusjoner

Løvtakksiden menighet er glad for at utvalgets flertall vektlegger at tro og livssyn er så viktige deler av menneskers liv at det fortsatt bør være en del av virksomheten ved offentlige institusjoner.

Prestetjenesten i fengsler og i helseinstitusjoner har vært viktige bidragsytere for å sikre et helhetlig tilbud. Løvtakksiden menighet kan forstå de prinsipielle motforestillingene til gjeldende ordninger med institusjonsprestetjeneste. Dette har gitt Den norske kirke en dominerende rolle på feltet. Det er etter Løvtakksiden menighets oppfatning likevel avgjørende at en gjennomgang av tro og livsynstjeneste i offentlige institusjoner ikke bidrar til å svekke etablerte ordninger som i dag gjelder for prestetjeneste ved disse institusjonene.

Løvtakksiden menighet beklager at utvalget foreslår en gradvis avvikling av dagens ordninger med fengsels- og institusjonsprester med likebehandling som begrunnelse. En fast tilstedeværelse av en institusjonsprest er et viktig bidrag for å sikre at tro og livssyn inkluderes som et nødvendig perspektiv i et tilrettelagt offentlig tilbud. Erfaringene med institusjonsprestetjenesten bør etter Løvtakksiden menighets oppfatning medføre en utvidelse av tilbudet for de som har tilknytning til en annen tro og livssyn, framfor tiltak som innskrenker eksisterende ordninger. Dette kan f.eks. skje ved formell tilknytning mellom institusjon og andre tros- og livssynssamfunn. All erfaring tilsier at dette vil svekke beboernes tilgang til å få dekket religiøst og livssynsmessige behov.

Løvtakksiden menighet vil uttrykke sin anerkjennelse til det arbeid som mange institusjonsprester har gjort for å ivareta de religiøse og livssynsmessige behov for langt flere enn de som tilhører Den norske kirke. Mange av institusjonsprestene har vært viktige bidragsytere for aktivt tilrettelegging av ulike religiøse og livssynsmessige tilbud ved institusjoner. Vi erkjenner at det ikke vil være en varig ordning at Den norske kirkes representant har ansvar for å tilrettelegge for alles behov for religiøs og livssynsmessig betjening, men institusjonsprestetjenesten viser at en dominerende rolle ved ett trossamfunn kan forvaltes på en måte som er tilretteleggende for et tros- og livssynsmessig mangfold. En slik praksis har bl.a. vært tillitsbyggende mellom ulike tro- og livssyn.